

HALMÁGYI MIKLÓS

BŰNBÁNAT ÉS EMLÉKEZÉS MERSEBURGI THIETMAR KRÓNIKÁJÁBAN*

„... mert, ha ebben a világban kevés jót tettem is, legalább mindig megemlékezem azokról, akik meghaltak.”¹

Az ezredforduló korában nagy szerepe volt a halottakra való emlékezésnek. A memoria szellemisége tükröződik Thietmar, merseburgi püspök művében is. Ahogy a fenti idézetből láttuk, az emlékezés összekapcsolódik nála a bűntudattal és a bűnbánattal. A szász püspök azzal a szándékkal kezdte el diktálni krónikáját, hogy a merseburgi püspökség és a szász királyok történetét az utókorra hagyományozza. A hatalmas alkotás azonban nemcsak erről szól. Helyenként kitágul a szerző látóköre, és Európa számos népéről, uralkodók tetteiről ír krónikát. Mászol összeszűkül a szemhatára, és arra figyel, ami egy ember számára fontos lehet: rokonairól, lelki szempontból hozzá közel állókról beszél, és saját magáról sem hallgat. Önéletrajz-szerű gondolatokban az olvasó elé tárja külső tulajdonságait és bűncit. Mások bűnbánatáról, vezekléséről is olvashatunk krónikájában. Hogyan gondolkodott rokonairól, ismerőseiről és saját életéről egy birodalmi püspök, aki egyházmegyéjének és királyainak történetéről írt krónikát? Dolgozatom remélhetőleg hozzásegít ahhoz, hogy közelebb jussunk az ezredforduló idején élt ember lelki, érzelmi életének, önzonosságának megismeréséhez.

Ha Thietmar krónikáját fölnyitjuk, először egy hexameteres ajánlást olvashatunk.² Előbb testvéréhez, Siegfriedhez, majd leendő püspökutódjához szól. A kró-

* A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése országos program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

¹ *Thietmari Merseburgensis episcopi, Chronicon = Thietmar von Merseburg, Chronik*. Neu übertragen und erleuchtet von Werner Trillmich. Darmstadt, 1974. (a továbbiakban: Thietmar 1974) IV. 75. (Az idézetek magyar változatának készítéséhez felhasználtam Trillmich fordítását.) Lásd még Holtzmann, Robert (hrg.): *Einleitung. Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg und ihre Korveier Überarbeitung*. Berlin, 1955.² VII–XLV. (a továbbiakban: Holtzmann 1955)

² A krónika eredeti példányát Drezdában őrzik, vö. Holtzmann 1955. XXXIII. Ez a példány hiányosan maradt ránk, a hexameteres bevezető nem maradt fenn benne. Fennmaradt a krónikának egy 12. századi átdolgozása is, amit Corvey-ben készítettek. Ez most Brüsszelben található. A brüsszeli változatban fennmaradt a bevezető szöveg. Itt olvasható, hogy Thietmar a szász királyokról és Merseburgról akart írni. A első fejezetben azt jelöli meg célként, hogy Merseburgot kiemelje

nika további részeiben is tapasztalhatjuk, hogy személyesen megszólít valakit. Van, hogy egyszerűen az olvasót, másutt leszűkíti a kört, és utódjához intézi szavait. Lelki kapcsolatot hoz létre önmaga és a későbbi kor embere közt, hisz olvasója és utóda segítségét, annak imáit és alamizsnálkodását kéri.³

Az első ajánlásban adja meg a szerző krónikája célját. A merseburgi püspökség történetét akarja bemutatni. A püspökség története szorosan összefonódik a szász királyok történetével, így a krónika a püspökség története mellett a szász királyok történetét is bemutatja. A fejezetek (könyvek) is a királyok uralkodása szerint különülnek el. A krónika nyolc könyvből áll. Az első könyv I. Henrikről szól (919–936). Ő vette körül fállal Merseburg városát. A második könyv Henrik fiáról, I. Ottóról szól (936–973). Ő alapította a merseburgi püspökséget 968-ban. A harmadik könyvben I. Ottó fiáról, II. Ottóról olvashatunk (973–983). Ő volt az, aki 981-ben feloszlatta a püspökséget. A negyedik könyv II. Ottó fiáról, III. Ottóról szól (983–1002). Az utolsó négy könyv II. Henriket mutatja be. Ő volt III. Ottó másodunokatestvére, egyben a szász dinasztia utolsó sarja. 1004-ben ő alapította újra a püspökséget.⁴ A krónika mindegyik könyve hexameteres bevezetővel indul.

A krónikás családtörténete összefonódik a birodalom történetével, saját élete pedig a püspökségével. Thietmar rangos szülőktől származott. Rokonai, ismerősei az uralkodók közelében mozogtak, ott voltak a csatákban, hadjáratokban. A krónikás így nem mulasztja el, hogy az uralkodók kapcsán adózzon a rokonok emlékének is. A krónika egyes részei már halottaskönyvre emlékeztetnek.⁵ Thietmar följegyzí meghalt kanonoktársai, püspöktársai nevét, és ír róluk néhány méltató sort. Az egész krónikában fontos szerep jut az emlékeztetnek. Ennek lehetett világias célja: a krónikás azért emlékezett a régi tettekről, emberekről, hogy fönmaradjon a hírük. Lényegesebb azonban az emlékezés vallási szerepe: Thietmar azért jegyzi fel a régick nevét, hogy az utódok imádkozhassanak a megholt bünösökért, követhessék a szent elődök példáját, és kérhessék a közbenjárásukat. „... mert, ha ebben a világban kevés

a feledés homályából. Elképzzelhető, hogy a corvey-i másoló változtatott az eredeti bevezető szövegen, és beszúrta oda a szász királyokról szóló sorokat. A krónika többi könyvének bevezetői az eredeti szövegben is fennmaradtak. A corvey-i másoló főképp ezeken a szövegeken változtatott, a krónika többi részét általában pontosan másolta. Lippelt, Helmut: *Thietmar von Merseburg, Reichsbischof und Chronist*, Köln–Wien, 1973. (a továbbiakban: Lippelt 1973) 139–140.

³ Thietmar 1974. V. 12.

⁴ Lippelt 1973. 139.; Arról, hogy Thietmar miként gondolkodott a püspökségről, királyokról, Egyházzról, merseburgi püspökségről, politikáról, történelemről, lásd Bagge, Sverre: *Kings, Politics, and the right order of the world in German historiography c. 950–1150*. Leiden–Boston–Köln, 2002. 95–188. (a továbbiakban: Bagge 2002) – A bünbánnal kapcsolatban Bagge felhívja a figyelmet arra, hogy Thietmar megemlíti a királyok bünbánnátát, vö. Bagge 2002. 176.

⁵ Lásd Thietmar 1974. IV. 60–75.

*jót tettem is, legalább mindig megemlékezem azokról, akik meghaltak.*⁶ Thietmar a visszaemlékezéssel kapcsolatot biztosít élők és holtak, jelen és múlt között. Ez a közösségtudat szempontjából is szem előtt tartandó, hisz a holtakra való emlékezés erős lelki köteléket jelent. Az önéletrajzi részeknek is vallásos szerepük van: írásba foglalt gyónás ez, ahol a szerző önmarcangoló módon megvallja bűneit, és az olvasó imádságát kéri.

Thietmar önazonosságtudatának egyik megnyilvánulása a családjával való közösségvállalás. A dédszüelőkig vezeti vissza származását. Két dédapjáról emlékezik meg, mindkettőt Lotharnak hívták. I. Henrik oldalán harcoltak a pogány szlávok ellen a lenzeni csatában, 929 szeptemberében. Mindketten ott lelték halálukat.⁷ Thietmar családja tehát már régi időktől fogva szemben állt a pogány szlávokkal.

A családi prépostságnak Walbeckben ugyancsak fontos szerepe volt Thietmar önazonosság tudatában. A krónikás egyik nagyapja,⁸ Lothar alapította. Lothar a szászországi Walbeck grófja volt. 941-ben részt vett egy I. Ottó elleni összeesküvésben. Az összeesküvést leleplezték, a résztvevőket kivégezték. Thietmar nagyapját is halálra ítélték, de hatalmas pártfogója, Babenberg Berthold megmentette őt. Lothar, hogy bűnét levezelje, prépostságot alapított Walbeckben, az Aller folyó mellett.⁹ Később még találkozunk a prépostságnak a családban betöltött jelentőségével.

Thietmar apja, Siegfried 972-ben nőtlen fiatalemberként részt vett egy lengyel-ellenes hadjáratban, Hodo örgróf oldalán. Mieszko lengyel fejedelem testvére azonban Zehdennél legyőzte a német lovagokat. A lengyelekkel szembeni ellentét is réggen megvolt tehát a családban.¹⁰

A 983. esztendő fontos a birodalom és a család történetében egyaránt. A német és lengyel területek között pogány szláv törzsek éltek, 983-ig német uralom alatt. Ebben az évben föllázdak. Fölperzselték a brandenburgi és havelbergi püspöksé-

⁶ Thietmar 1974. IV. 75. „... quia, etsi in hoc seculo parum boni operatus sum, tamen defunctorum semper memor sum.” Misch, Georg: *Geschichte der Autobiographie*. Zweiter Band, Erster Teil, Zweite Hälfte. Frankfurt an Main, 1955. (a továbbiakban: Misch 1955) 511. Thietmar emléket akar állítani a megholtaknak, vö. Lippelt 1973. 129–130. Thietmar megemlékezései nem a földi dicsőséget szolgálják, hanem a lelki üdvöt. Lippelt figyelmeztet rá, milyen szerepet kapnak a krónikában nők a megholtakra való emlékezésben. Althoff, Gerd: *Adels- und Königsfamilien im Spiegel ihrer Memorialüberlieferung Studien zum Totengedenken der Billunger und Ottonen*, München 1984. 229. Althoff Lippeltnek ad igazat.

⁷ Thietmar 1974. I. 10.

⁸ Nagyszülei nevét mind feljegyezte Thietmar. Lothar és Matild voltak az apai nagyszüelők, Henrik és Judit pedig az anyja szülei. A fent említett dédapák közül az egyik Lothar nagyapának, a másik Henriknek volt az apja, a nagyanyák más apáktól származtak. Apai nagyszüelők: Lothar: Thietmar 1974. II. 21. Matild: Thietmar 1974. IV. 17. Anyai nagyszüelők: Henrik: Thietmar 1974. III. 6.; Judit: Thietmar 1974. II. 42.; vö. még Holtzmann 1955. VII–VIII.

⁹ Thietmar 1974. II. 21., VI. 43.

¹⁰ Thietmar 1974. II. 29.; Holtzmann 1955. XIV.

get, végigsöpörtek a szász területeken. A szász urak csak a Tanger folyónál tudták őket megállítani. A tangeri csatában ismét ott találjuk Thietmar apját, Siegfriedet.¹¹

Siegfriednek és Kunigundának hat közös gyermeke született. Henrik, Frigyes, Thietmar, Siegfried, Brúnó és Oda. A legidősebb fiú, Henrik örökölte apja grófságát, a másodszületött Frigyes Magdeburg várgrófja lett. A fiatalabb fiúk egyházi pályára léptek. Thietmar merseburgi püspök lett, egyik öccse, Siegfried Münster püspöke. Őt azért is fontos megemlíteni, mert Thietmar neki küldte el a krónikáját. Másik öccse, Brúnó Verden püspöke lett.¹² Thietmar feljegyezte fivérei nevét, lánytestvéréről, Odáról azonban hallgatott. Egy másik forrás, az Évkönyvíró Saxo említi meg Odát, mint Walbecki Siegfried lányát.¹³ Meg kell még említeni Willigis nevét is, aki törvénytelen fia volt Siegfried grófnak. Willigis 1009-ben prépost lett a családi kolostorban, Walbeckben.¹⁴

Thietmar unokafivérei közül megemlítendő Querfurti Brúnó, a mozgalmas életű hittérítő. Másik unokafivére, Schweinfurti Henrik a II. Henrik ellen indított felkelésével tette magát ismertté. Thietmar róluk is megemlékezik krónikájában. Werner nevű unokatestvérének esete sajátos példája a családi összetartásra. A nagyhatalmú thüringiai úr, Meisseni Ekkehard lányát, Liutgardot Wernernek ígérték feleségül. Miután azonban Ekkehard nagy befolyásra tett szert III. Ottó udvarában, nem akarta a lányát Wernerhez adni. Liutgardot Quedlinburgban őrizték, I. Ottó lányának, Matildnak gondjaira bízva. Werner elhatározta, hogy Thietmar fivéreinek, Frigyesnek és Henriknek segítségével megszökteti a lányt. A vállalkozás sikerrel járt, Liutgardot akarata ellenére sikerült Walbeckbe juttatniuk. Werner azonban utóbb arra kényszerült, hogy visszaadja a lányt Matildnak.¹⁵ Meisseni Ekkehard halála után Liutgard végül is visszakerülhetett a vőlegényéhez. Thietmar megjegyzi, hogy igazságtalanul szakították el őket egymástól.¹⁶

A családtörténet, a rokonság bemutatásából látszik, hogy a krónikás püspök számára sokat jelentett a nemzetséghez való tartozás. Közösséget vállalt élő és megholt rokonaival, vállalja bűnüket és erényeiket. Világi szempontú önazonosságának fontos eleme lehetett a nemzetséghez való tartozás érzése.¹⁷

¹¹ Thietmar 1974. III. 19.; Holtzmann 1955. XIV.

¹² Holtzmann 1955. XV.; vö. még Trillmich bevezetője, Thietmar 1974. XII.

¹³ Annalista Saxo, 1049 Ed. D. G. Waitz. In: *Monumenta Germaniae Historica*, Scriptores 6. Ed. Georg Heinrich Pertz, Hannover, 1844. 542–777. (a továbbiakban: Saxo 1844) 688.; Lásd Holtzmann 1955. XIV.

¹⁴ Thietmar 1974. VI.47.; Holtzmann 1955. XIV–XV.

¹⁵ Thietmar 1974. IV. 39–42.; Lippelt 1973. 53–54.

¹⁶ Thietmar 1974. VI. 86.

¹⁷ A családszemlélet szempontjából figyelmet érdemel, hogy a *familia* szót Thietmar többször is említi ugyan, de inkább egy úrnak alárendelt személyek közösségét, háznépet ért rajta, mintsem vérségi kötelék által összefűzött embereket. Thietmar 1974. IV. 56. „illisque subdita omnis familia gaudet”; VI. 54, 73.; VII. 67.; III. 16.; VI. 102.; V. 37. A családról lásd még Wenskus, Reinhard: *Stammesbildung und Verfassung: das Werden der frühmittelalterlichen Gentes*. Köln–Graz, 1961. 9.

Thietmar személyes öntudatát érzékelteti, hogy saját magáról is sokat ír. Amit életéről tudunk, nagyrészt az ő krónikájából tudható. Feljegyezte születése napját is, 975. július 25-én született, valószínűleg Walbeckben.¹⁸ Hogy mennyire tartotta számon éveinek számát, azt érdekesen világítja meg a krónika utolsó könyvében szereplő bejegyzése: az év, melyben e könyvet írom, születésemnek 41. éve, vagy kicsivel azután.¹⁹ Ez a „kicsivel azután” azt sejteti, hogy mégsem tudta pontosan születésének évét, inkább annak napja volt a fontos. A születésnap fontosságát mutatja ebben a korban II. Henrik király példája is, aki születése napján, május 6-án szentelteti fel a bambergi püspökség oltárait. Thietmar az őt keresztelő és bérmló püspök nevét ugyancsak ránk hagyományozza: ő Hilliward halberstadti püspök volt.²⁰

Thietmar kinézetéről is ír. Az alázat figyelemre méltó formája, hogy visszatásító képet fest saját személyéről. Megtudhatjuk, hogy még gyermekkorában eltörött az orrcsontja, később még egy seb is elcsúfította az arcát.²¹ Első nevelője nagyanyjának testvére, Emnilda volt, Quedlinburgban. Emnilda szélütést kapott, és megbénult, 991-ben halt meg. Siegfried 987-ben hozta el fiát Quedlinburgból. Megpróbálta a Magdeburg melletti Berge monostorába adni, az ottani mester, Rikdag keze alá. Itt már nem volt számára hely. Ekkor Siegfried a magdeburgi káptalani iskolába adta fiát, ahol Vörös Ekkehard tanította.²² Thietmar itt diáktársa volt Querfurti Brúnónak, a későbbi hittérítőnek. Hogy az ifjak milyen műveltséget szereztek az iskolában, arról műveik tanúskodnak. Thietmar krónikája nemcsak a bibliai idézetekben bővelkedik, hanem Vergiliustól, Horatiustól és más antik szerzőktől is sokat idéz. Gyakran használ görög szavakat is. Tanulmánya során tehát jó alapokat szerezhetett.²³

994-ben tragikus esemény rázta meg a családot. Kunigunda fivérei harcba keveredtek a viking martalócokkal, akik a környékükön raboltak. A csata szerencsétlenül alakult. Udo-Lotárt megölték a kalózok, Henriket és Siegfriedet fogságba ejtették. A történet folytatása újabb példa a családi kötelékek fontosságára. Kunigundának váltságdíjat kellett fizetnie, hogy fivereit kiszabadítsa. A kalózok ezenfelül

¹⁸ Thietmar 1974. III. 6.; Holtzmann 1955. XVI.

¹⁹ Thietmar 1974. VIII. 15. „Iste annus, quo hunc attitulavi librum, nativitatis meae quadragesimus est I. vel paulo amplius.”

²⁰ Thietmar 1974. IV.18.; Holtzmann 1955. XVI.

²¹ Thietmar 1974. IV.75.

²² Thietmar 1974. IV.16.; IV.24.; IV 66. Berge monostora, ahogy a név is elárulja, egy hegyen állt. A szerzetesek Magdeburgból költöztek ide. Magdeburgban I. Ottó és felesége, Edit alapítottak monostort 937-ben Szent Móric tiszteletére. Amikor Ottó 968-ban érsekséget hozott létre Magdeburgban, a kolostor épülete az érsekségé lett. A szerzetesek átköltöztek a város melletti hegyre, és Keresztelő János tiszteletére alapítottak ott monostort. Ezt a helyet nevezték Bergének. Pätzold, Stefan: Die Anfänge des Christentums an der Mittleren Elbe. Von der Ankunft der ersten Glaubensboten bis zur Gründung des Erzbischofums Magdeburg im Jahr 968. *Concilium medii aevi* 3. (2000) 135–153. <http://cma.gbv.de/dr,cma,003,2000,a,05.pdf> (2013. május 25. 11:29:52) 150–151.

²³ Holtzmann 1955. XVII, XXXI.; Lippelt 1973. 71–87.

túszokat is követeltek. Henriknek volt egy Siegfried nevű fia, akit túszul ott hagyhatott maga helyett. A másik testvérnek, Siegfriednek azonban nem volt fia. Ezért üzent nővérének, Kunigundának, hogy küldje el valamelyik fiát túsznak. Kunigunda először a bergei iskolamesterhez, Rikdaghoz fordult, hogy küldje el Siegfriedet, de Rikdag erre nem volt hajlandó. Ezután Vörös Ekkehardnak üzent, hogy küldje el Thietmart, és Ekkehard beleegyezett. Thietmar tehát világi ruhát öltött, és útra kelt, hogy nagybátyját felváltsa a fogságban. A nagybácsi, Siegfried időközben leitatatta az öröket, megszökött, és sikerült eljutnia harsefeldi várába. A feldühödött kalózok ezután kegyetlenül megcsönkítették túszaikat, majd bedobták őket a vízbe. Köztük volt Thietmar unokafivére, az ifjabb Siegfried is.²⁴ Amikor Thietmar Harsefeldbe ért, találkozhatott nagybátyjával, majd visszatért Magdeburgba.²⁵ A történet példázza, hogy a fiatalabb rokonnak már-már önfeláldozó kötelezettsége volt az idősebbel szemben. Thietmar idegenfelfogásával kapcsolatban elmondhatjuk, hogy a skandinávokkal szemben negatív élmények befolyásolták őt fiatal korában.

997-ben meghalt Kunigunda. Thietmar nagybátyjával és a walbecki préposttal való megegyezés után elfoglalhatta Walbeckben a préposti széket.²⁶ Thietmar prépostként is tagja maradt a magdeburgi káptalannak, és részt vett annak életében.²⁷

A családi kötelék fontosságát példázza a következő elbeszélés. Thietmar leírja, hogy miután fivérének meghalt a felesége, földi maradványait a walbecki kolostorban helyezték nyugalomra. Mivel nem volt elég hely, Thietmar kivételte Willigisnek, az első prépostnak testét a sírjából, hogy fivére feleségét a helyére temethessék. Thietmart ezért a tettéért is furdalta a lelkiismeret. Súlyos betegségbe esett, majd miután felgyógyult, Kölnbe zárandokolt, hogy bűnét levezelje.²⁸

Tagino, magdeburgi érsek 1004 decemberében szentelte pappá Thietmart II. Henrik király jelenlétében.²⁹ 1009-ben, amikor a merseburgi püspöki szék megüresedett, Tagino közbenjárására Thietmar kaphatta meg a püspöki méltóságot.

Amikor Henrik újraelapította a püspökséget, nem adott vissza minden területet, amit valaha az egyházmegye birtokolt. Thietmar küzdelmet folytatott az elveszett javak visszaszerzéséért, és utódjának is lelkére kötötte ezt a feladatot. 1018 Thietmar

²⁴ Brémai Ádám szerint a kalózok a partra dobták az áldozatokat. Köztük volt néhány előkelő, aki még sokáig élt. Adami Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificem. Ex recensione Lappenbergii. MGH. Scriptores rerum Germanicarum 8. Editio altera. Hannoverae 1876. = Adam's von Bremen Hamburgische Kirchengeschichte. Übersetzt v. J. M. Lappenberg. Leipzig, 1888. In: Quellensammlung zur Mittelalterlichen Geschichte. (CD-ROM.) Berlin, 1998. II. 29.

²⁵ Thietmar 1974. IV. 23–25.; Holtzmann 1955. XVI–XVII.

²⁶ Thietmar 1974. VI. 44.; Holtzmann 1955. XVII–XVIII. A volt prépostnak máshol biztosított helyet Thietmar, hogy a walbecki széket elfoglalhassa. Bántotta őt ez az ügy: krónikájában azal vádolta magát, hogy simóniával szerezte meg a prépostságot.

²⁷ Holtzmann 1955. XVIII.

²⁸ Thietmar 1974. VI.45.; Holtzmann 1955. XVIII.

²⁹ Thietmar 1974. VI.46.; Holtzmann 1955. XIX.

halálának éve. December elsején halt meg, ahogy ezt a Quedlinburgi évkönyvben olvashatjuk.³⁰

Thietmar a krónika több pontján is hangot ad mélységes büntudatának. Helyenként ezek a vallomások toposzzerűnek mondhatók. Önmaga megismerésének fontosságáról tanúskodik a rövid görög idézet, amit talán Macrobiustól vett át: „gnóti se auton”, „ismerd meg magad”!³¹

Thietmar előkelő családból származott. Merseburgi püspökként maga is nagyúr volt. Önmagát mégis így mutatja be: „Ismerd meg, olvasó a nagyurat! Látni fogod, hogy kis emberke vagyok, akinek elcsúfult a bal arca és oldala, mert kifakadt rajta egy sipoly, ami folyton megdagad. Gyermekkoromban eltört az orrom, és nevetségessé tett. De mindezekért nem panaszkodnék, ha a belsőmben ragyogna valami. De semmirekellő vagyok, felettébb hirtelen haragú, és nem hajlok a jóra. Irigy vagyok, gúnyolódó, bár magam is nevetséges vagyok. Senkit sem kímélek, pedig ez volna a kötelességem. Falánk vagyok és képmutató, fősvény és ócsárló, s hogy a méltán felsorolt gyalázatokat betetőzzem, rosszabb vagyok, mint amilyennek gondolnának vagy hinnének.”³² Ez az önjellemzés túlmutat a toposzokon, itt saját külső és belső énjének rajzát tárja elénk a szerző,³³ még ha erősebb színekkel festi is le magát valós kinézeténél. Konkrét eseteket is elbeszél, melyekben bűnösnek érezte magát: simóniával szerezte meg a préposti tisztséget, majd kiásatta az első prépost földi maradványait, hogy legyen hely sógornője holtteste számára.

Thietmar számos szent életű emberről emlékezik meg. Saját kisebbrendűségi érzésének az is oka lehetett, hogy velük összehasonlításban különösen bűnösnek érezte magát, figyelemre méltó azonban az is, hogy abban a korban elvárt magatartás lehetett az írótól az alázat. Konkrét bűneseteket is megvallott, továbbá rejtett, be nem vallott vétkeket is sejtet magában, amiket rejtett kincsekhez hasonlít: „mindig elrejttem bűnömet, mint egy igen értékes kincs titkát.”³⁴ A hasonlat egyrészt a benne foglalt ellentét miatt figyelemre méltó: nagyra becsült dolgot – kincset – megvetésre

³⁰ Quedlinburgi évkönyv, 1018. év; Holtzmann 1955. XXVII.

³¹ Thietmar 1974. V. 1.; Misch 1955. 517–518. A delphi Apollón templomon levő görög idézet 957-ben I. Ottó fia, Liudolf sírversében is benne állt. Misch 1955. 480. o. 469. jegyz.; Bagge 2002. 97, 176.

³² Thietmar 1974. IV.75. „Agnosce lector, procerem, et videbis in me parvum homuntionem, maxilla deformem leva et latere eodem, quia hinc olim erupit semper turgescens fistula. Nasus in puericia fractus ridiculum de me facit. Idque totum nil questus essem, si interius aliquid splendescerem. Nunc sum miser, nimis iracundus et ad meliora inflexibilis, invidus, subsannans alios ipse deridendus, nulli pro debito parcens, glutto et simulator, avarus ac detractor et, ut haec convicia merito illata concludam, peior sum, quam possit dici vel ullatenus estimari.” vö. még Bagge 2002. 97.

³³ Misch 1955. 509–510. – Hogy ugyanaz a külső mennyire különféleképp írható le, arra jó példa Niképhorosz Phokasz bizánci császár leírása Liudprand és León Diakónus tollából.

³⁴ Thietmar 1974. II. 8. „Et ut optimi archanum thesauri crimen meum semper celavi.”; Misch 1955. 510–511.

méltóval – bűnnel – hasonlít össze. A kincs felszínre hozásával járó öröm ugyanakkor összehasonlítható azzal az érzéssel, ami a hiba beismerésével, a bűnbánattal és az ezzel járó megtisztulással együtt jár. A püspök sorai arról tanúskodnak, hogy az önmarcangolás megvolt ugyan benne, a megtisztulás élményét azonban kevésbé élte át.

A következő vallomásban a kísértések okának magyarázata összekapcsolódik az álmok szerepével. A vallomást – a lelkiismeret terhének lerakását – megivott méreg kihányásához hasonlítja. Álmában sosem látott tömeg jelent meg előtte, és edényt nyújtottak neki, hogy egyen belőle. Ő felismerte a veszélyt, és Isten nevét hívta segítségül. Bevallása szerint enélkül elvesztette volna az üdvösségét. Az italtól rossz gondolatai lettek, de Isten segítségével ritkán, vagy sohasem vezették rossz tettekre.³⁵ Az elbeszélést olvasva kibontakozhat előttünk, hogy a rossz gondolatokat magától kívül álló erőtől, az ördögöktől eredezteti, tőlük kapja a rossz gondolatokra csábító italt.³⁶

Bűnvallomása során saját gyóntatói szerepéről is ír a krónikás. A magdeburgi káptalan prépostja, Reding tapasztalta magán, hogy egyszer-kétszer rövid időre elvesztette látását és hallását. Aggódott, hogy meg fog halni, és Thietmart kérte meg, hogy legyen gyónásának tanúja.³⁷ A krónikás ezt meg is ígérte. Reding később ismételten figyelmeztette Thietmart, de az idő nem volt alkalmas. Reding végül is meghalt, így a gyónás meghallgatása végleg elmaradt. Figyelemre méltó, hogy Reding négy szemközt tárja kérését Thietmar elé. Ez még ugyan nem maga a gyónás, de legalábbis éreztetheti a fülbegyónás szándékát. Kérdés marad, hogy miért nem kerítettek sort a gyóntatásra akkor, amikor Reding először beszélt Thietmarral. A krónikás megvallja, hogy nem szívesen hallgatja a megtérők bűnvallomásait, saját bűneinek bűze miatt, Redinget azonban meghallgatta volna. Vagyis mások gyónása saját bűneit juttatják eszébe. Ez a vallomás ugyancsak utalhat a krónikás püspök büntől rettegő, büntudattal teli lelki világára.

A következő történetben sajátosan kapcsolódik össze a feloldozás a középkori mágikus felfogással. Megemlékezik rokonáról és barátjáról, egy Bernar nevű papról, aki súlyosan megbetegedett. Bernar meghívta Thietmar püspököt egy templom felszentelésére. Bernar egy hosszan teleírt tekerccset adott neki, melyre bűneit írta. Korábbi gyóntatóinak is megmutatta az iratot, most Thietmarnak olvasta föl. Thietmar feloldozta Bernart, de utána az iratot az új templom ereklyéi közé helyezte. A krónikás megvallja, hogy sosem hallott még ilyen esetről, de magát túl gyengének érezte, ezért kérte barátjáért a szentek közbenjárását.³⁸ Ismét olyan történettel találkozunk, amelyben Thietmar saját bizonytalan lelkéről ad tanúbizonyságot. Az elbeszélésben jelen van az erős ereklyetisztelet, mely itt mágikus felfogással is társul.

³⁵ Thietmar 1974. VIII. 15.

³⁶ Lásd Misch 1955. 513–514.

³⁷ Thietmar VII. 34. „... ad testimonium meae confessionis supplex voco...”

³⁸ Thietmar 1974. VIII. 10.; Misch 1955. 515.

Arra is felfigyelhetünk, hogy Bernar nem csak Thietmar püspök előtt tárta fel bűneit, hanem korábbi gyóntatóinak is (*caeteris confessoribus suis*). Az elbeszélés szerint erre a gyónásra azután került sor, hogy Bernar súlyosan megbetegedett. A krónikás pedig azzal zárja a történetet, hogy Bernar 13 héttel később meghalt. Olyan gyónásról olvashattunk tehát, melyet halálára készülő ember végzett.

Thietmar krónikájából mások bűnbánatáról is értesülhetünk, a fenti esetet érdemes ezekkel összevetni. Mielőtt rátérnénk, ejtsünk néhány szót a gyónás történetéről. Az Evangéliumban Krisztus ad hatalmat apostolainak a bűnök megbocsátására (János,20:23) A korai kereszténységben az az elv létezett, hogy a keresztség után csak egyszer kaphat az ember bocsánatot a súlyos bűn alól (Hermász, 2. sz.). A 3. századi Hippolitosz szerint a püspöknek van hatalma a feloldozásra, több helyen azonban a közösség is szerepet kapott a vezeklő visszafogadásában. Britanniában és Írországbán kezdték lehetővé tenni, hogy a bűnös többször is részesülhessen a feloldozásban. Először szerzetesek között terjedt el a többszöri gyónás, majd a 7–8. században a hívek között is. A 8. századi zsinatok előírták, hogy karácsony, húsvét és pünkösd előtt végezze el a hívő a gyónását. 1215-ben a IV. Lateráni zsinat írta elő, hogy a hívőnek évente kell gyónnia, a 8. századi zsinatoknál tehát kevésbé szigorú szabályt írt elő.³⁹

A Thietmar által följegyzett bűnbánók közül többen nem *egy* papnak, titokban, hanem nyilvánosan vallják meg bűneiket. Világiak és papok egyaránt szerepelnek a bűnbánók között.

I. Henrik bajor herceget nagy bűnösként tünteti fel a krónikás: kasztráltatta Aquileia pátriárkáját és megvakítottatta Salzburg érsekét. A herceget halála előtt Mihály, Regensburg püspöke intette bűnbánatra. Henrik az első esetben vallotta magát bűnösnek, a másodikban nem. A krónikából azt is megtudjuk, hogy felesége, Judit jelen volt ezen a beszélgetésen és hallotta a vallomást. Férje halála után pedig könnyekkel és alamizsnával vezekelt Henrik bűneiért.⁴⁰ Judit jelenlétéből arra következtethetünk, hogy nyilvános gyónás történhetett. A nyilvánosságot indokolhatta a vétkek nyilvános jellege.

³⁹ Gál Ferenc – Erdő Péter: Bűnbánat szentsége. In: *Magyar Katolikus Lexikon*, Főszerk. Diós István, Szerk. Viczián János. Budapest, 132–136.

<http://lexikon.katolikus.hu/B/b%C5%B1nb%C3%A1nat%20szents%C3%A9ge.html>

W. Frank, Isnard: Beichte. In *Theologische Realenzyklopädie*, V. Berlin–New York, 1980. (a továbbiakban: Frank 1980) 414–415. 418.; Vogel, Cyrille: *Le pécheur et la pénitence dans l'Église ancienne*. Paris, 1966.; Uő.: *Le Pécheur et la pénitence au Moyen Age*, 1969.

⁴⁰ Thietmar 1974. II. 40. „... Huius coniunx, Iuthitta nomine, cum presens adesset, hanc confessionem audivit... animam eius umquam deliquisse ipsa scivit vel ab aliis comperit, lacrimis ac ineffabilibus emendavit elemosinis.”

Amikor II. Ottó 983-ban, Itália földjén haldoklott, ő is több ember előtt végezte el gyónását: a pápa, valamint számos püspök és pap előtt.⁴¹ A papok száma és rangja nyilván növelhette a világ szemében az esemény súlyát, császárhoz méltóvá tehetette Ottó gyónását. Ez esetben nem értesülünk Ottó bűneiről. Mivel uralkodóról van szó, elképzelhető, hogy itt is nyilvános bűnről lehet szó, ami a nyilvános gyónást indokolhatta. Még különösebb esetet olvashatunk Ernő, sváb herceg, Gyermekek Hermann fiának haláláról. Vadászat során Ernő egy embere szarvastehénre nyilazott, de a herceget találta el – ahogy Thietmar fogalmaz – inkább figyelmetlenségéből, mint szándékosan.⁴² A herceg közeledni érezte a halált. Odahívta társait, kérte őket, hogy kegyelmezzenek a vétkesnek. Mivel nem volt pap a közelben, vitézeinek vallotta meg bűncit.⁴³ A herceg itt is nyilvános bűnvallomást tesz, amit a krónikás ki is hangsúlyoz: „ahogy életében maga tanúsította, inkább tetszett neki, hogy sokak előtt piruljon, minthogy a mindenható Isten színe előtt titkolóddzék.”⁴⁴ A híradás érdekessége ezen felül, hogy a pap nélkül haldokló herceg annyira fontosnak tartja a bűnvallomást, hogy világiaknak mondja el vétkeit. Beda Venerabilis (†735) Jakab apostol levelét értelmező művében kitér az apostol ezen mondatára is: „Valljátok meg tehát egymásnak bűneiteket...” (Jakab 5:16). Beda helyénvalónak tartja, ha mindennapos, kisebb vétkek esetében az egyenlők egymásnak vallják meg vétkeiket. Súlyos bűnöket azonban Beda szerint is a pap előtt kell feltárni.⁴⁵ A 9–11. században létezhetett laikusok előtti bűnvallomás.⁴⁶ Erre talán a szerzetesi közösségek példája is buzdíthatott, ahol a szerzetesek egymás előtt vallották meg bűneiket.

Thietmarnak tudomása van róla, mely bűnét vallja meg halála előtt Heppo dékán.⁴⁷ Ez arra enged következtetni, hogy ez a gyónás is nyilvánosan történt. Az újjraalapított merseburgi püspökség első püspöke Wigbert volt. Róla azt olvashatjuk, hogy gyakran gyónt. Wigbertet egyébként megmérgezték, de utána még évekig élt.

⁴¹ Thietmar 1974. III. 25. „Factaque lataliter confessione coram apostolico caeterisque coepiscopis atque presbiteris acceptaque ab eis optata remissione, VII. Id Decemb. exhacluce subtractus est.”

⁴² Thietmar VII. 18. „plus ignorantia quam voluntate spontanea”

⁴³ Thietmar 1974. VII. 18. „Omnes – inquit – accedite et commortalis vestri ac peccatoris facta aure cordis percipite et, qualiter curentur, succurrite...” Haec dicens, in quocumque umquam se aliquid deliquisse recordari potuit, cunctis presentibus innotuit...”

⁴⁴ Thietmar 1974. VII. 18. „...sicut ipse viviens testatus est, plus placuit coram multis hic erubescere, quam coram omnipotenti Deo latere.”

⁴⁵ „Confitemini ergo alterutrum peccata vestra, etc. In hac autem sententia, illa debet esse discretio, ut quotidiana levique peccata alterutrum coaequalibus confiteamur, eorumque quotidiana credamus oratio salvari. Porro gravioris leprae immunditiam juxta legem sacerdotii pandamus, atque ad ejus arbitrium qualiter et quanto tempore jusserit purificare curemus.” Beda Venerabilis: *Expositio super Epistolas Catholicas. Super divi Jacobi epistolam.* In: J. – P. Migne (ed.): *Patrologiae cursus completus, Series Latina Prior. Patrologia Latina*, Vol. 93. 1862. 39–40.; Szent Jakab levele, In: *Biblia, Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás*, Budapest, Szent István Társulat, 1976.

⁴⁶ Frank 1980. 419.

⁴⁷ Thietmar 1974. IV. 65.

Tehát készülhetett a halálára. Halála előtt két püspök, Wigo és Herico hallgatták gyónását,⁴⁸ vagyis ebben az esetben sem csak egy személy volt a gyóntató. Többnyire akkor említi a bűnvallomást, gyónást, amikor valaki haldoklik.⁴⁹ Fentebb, Redingus esetében olvashattunk róla, hogy az illető rosszulletei miatt közeledni érezte halálát, ezért akart gyónni. Ő tehát nem halálos ágyán kérte a feloldozást. Amikor Thietmar Rotmann prépost haláláról ír, megtudhatjuk, hogy váratlanul költözött el ebből a világból. A krónikás megnyugtatólag teszi hozzá: Istennek hála előző nap közösségben nagy könnyhullatással és bő alamizsnálkodással meggyónt.⁵⁰ A leírás arra utal, hogy a gyónás máskor is szokásban volt, nemcsak közvetlenül a halálra készülve. Mindenesetre nem zárható ki, hogy Rotmann közeledni érezte halálát, ahogyan fentebb Redingus is.⁵¹

Elmondható, hogy a sokirányú érdeklődéssel rendelkező krónikás világában kiemelt szerepet kap a bűnbánat. Önmarcangoló módon számol be saját bűneiről, közhelyeken kívül konkrét eseteket is tudat az olvasójával. Értesülhetünk gyóntatáshoz való hozzáállásáról és más személyek bűnbánatáról is. A krónikában említett adatok azt mutatják, hogy a korabeli Német Birodalomban szokásban volt a nyilvános bűnbánat és vészhelyzet esetében volt példa a laikusok előtti bűnvallomásra is.

Tagino érsek halálát említve a krónikás kitér az emlékezés fontosságára: „Tehát a boldogok mind erényeik által élnek Krisztussal, ebben a világban azonban az írássok által.”⁵² Tagino „híres tetteit” tehát Thietmar szerint nem szabad sötétben hagyni, hanem meg kell ismertetni. Ahogy Misch megjegyzi: a szenteknek nincs szükségük a földi dicsőítésre. Ahhoz azonban, hogy a földön megmaradjon az emléküik,

⁴⁸ Thietmar 1974. VI. 37. „Flebiliter sepe peracta confessione et ab episcopis Wigone et Herico in extremis eum visitantibus percepta remissione, nono Kalendas Aprilis feria tertia in Merseburg de hac luce ad Christum, ut spero, felix migravit.”

⁴⁹ Ezt erősíti a regensburgi püspök története. Thietmar 1974. II. 26.

⁵⁰ Thietmar 1974. VII. 35.

⁵¹ Érdemes itt megemlítenünk Szent István király törvényét is a gyónással kapcsolatban. Ha valaki úgy hal meg, hogy nem akarja bűneit meggyónni a papnak, istentisztelet és adományok nélkül nyugodjék. István törvénye nem említi az évenkénti gyónás kötelezettségét, azt azonban előírja, hogy a rokonoknak papot kell hívniuk a haldoklóhoz. István törvénye, ford. bev. jegyz. Kristó Gyula. In: *Az államalapítás korának írott forrásai*. Szerk. Kristó Gyula, Szeged, 1999. 46–77. 54–55. Megemlíthetjük Szt. Gellért nagyobbik legendáját: miután a püspök bemutatta utolsó miséjét, arra intette kísérőit, hogy vallják meg egymásnak bűneiket. A szöveg nem zárja ki, hogy itt is nyilvános bűnvallomás történet, de jelenthet fülbegyónást is, amit a jelen levő püspökök kölcsönösen végeztek egymás előtt. „Gerhardus ammonuit eos, ut confiterentur alterutrum peccata sua”, *Legenda S. Gerardi episcopi*. II. Ed.: Emericus Madzsar. In: *Scriptores Rerum Hungaricarum* (a továbbiakban: SRH) II. Ed. Emericus Szentpétery. Budapest, 1938. 480–506. 502.; *Szent Gellért püspök nagy legendája*. Ford. Szabó Flóris. In: *Árpád-kori legendák és intelmek*. Szerk. Érszegi Géza. Budapest, 1999. 68–88, 84.

⁵² Thietmar 1974. VI. 64. „Sed quia beati omnes virtutibus suis cum Christo vivunt et in hoc seculo scriptis...” Misch 1955. 516.

szükséges, hogy feljegyezzék a tetteiket. Thietmar bizonyára a jó példa felmutatása miatt is fontosnak tartotta Tagino tetteinek feljegyzését, aki „világi pap volt a ruháját tekintve, de szerzetes volt minden cselekedetében.”⁵³

A halottakra való emlékezés Thietmarnál nem mindig társul a békés áhítattal. Rémisztő történetek is megjelennek nála. Elbeszélése szerint, amikor Walslebenben az ottani pap a templomba igyekezett, hogy a matutinumot imádkozza, a templom előtt, a temetőben holtakat látott, akik adományokat vittek papjuknak. Az élő papot megszólította egy halott nő, akit ismert, és közölte vele, hogy nem fog soká élni. Thietmar szerint ez utóbb igaznak bizonyult. A krónikás azért mesélte el a történetet, hogy a keresztények ne kételkedjenek a holtak föltámadásában.⁵⁴ Másik elbeszélésében magdeburgi örök hallják a holtakat zsoltározni. Mikor a krónikás elmondja az esetet nagynénjének, Brigidának, ő újabb hasonló történetet közöl vele. Brigida elbeszélésében egy pap a templomban látott hajnalban éneklő holtakat. Püspöke utasítására ott aludt a templomban, de a holtak kidobták. Újabb utasításra szenteltvízzel meghintve, szentek ereklyéivel ment a templomba, de nem tudott elaludni. Az elbeszélés szerint a holtak elégették őt. Az elbeszélés végén ez a gondolat fogalmazódik meg: „miként az élők számára van a nappal, a holtak számára adatik az éjszaka.”⁵⁵ Thietmar különös fényjelenségről is ír, a holtak hangjáról, amit ő maga is hallott.⁵⁶ Ahogy fentebb is utalt rá, történeteit tanító céllal fogalmazhatta meg, hogy az emberek higgyenek a feltámadásban. Az esetek ismertetése után ismét tanító gondolatokba fog: a feltámadásra és az eljövendő megítélésre tanítja a hitetleneket, főként a szlávokat. Nagy Szent Gergely Dialógusai alapján három fajtáját különbözteti meg a léleknek: az angyalét, melynek nincs teste, az emberét, mely a test halála után halhatatlan és az állatét, mely meghal a testével együtt.⁵⁷ Figyelemre méltó a szlávok említése. A merseburgi püspök közelében élhettek pogány szlávok. Thietmar az ő meggyőzésüket is fontosnak tarthatta. Az egyik bűnnek elbeszélése után is közöl egy rémlátomást. Kiasatta a walbecki prépostság első prépostjának maradványait, hogy fivérének feleségét a walbecki prépostságba temethesse. Később éjszaka zajt hallott. Leírása szerint megjelent neki Willigis, akinek az ő bűne miatt kell nyugtalanul kóborolnia.⁵⁸ Thietmar rémlátása feldolgozatlan lelki terhével, büntudatával magyarázható.

Thietmar műve alapján szóltunk a bűnbánatról, a halottakra való emlékezésről és a család fontosságáról. Elmondható, hogy más korabeli szerzőknél nem ennyire erős a családi kötelék szerepe. Querfurti Brúnó születéséről is Thietmar művéből érte-

⁵³ Thietmar 1974. VI. 64. „...canonicus habitu, sed monachus in omne conversatione sua.”

⁵⁴ Thietmar 1974. I. 11.

⁵⁵ Thietmar 1974. I. 12. „Ut dies vivis, sic nox et concessa defunctis.”

⁵⁶ Thietmar 1974. I. 13.

⁵⁷ Thietmar 1974. I. 14. (Nagy Szent Gergely, Dial, IV. 3. Lásd Trillmich 48. jegyzete)

⁵⁸ Thietmar 1974. VI. 45.

sülünk. Brúnó ír ugyan Szent Adalbert családjáról, saját családi kötelékeit nem tartotta fontosnak ránk hagyományozni.

Radulfus Glaber mindössze annyit ír származásáról, hogy bűnben fogant. Szülei kilétét homályban hagyja. Nagybátyjáról, aki kolostorba adta őt, csak annyit árul el, hogy szerzetes volt.⁵⁹ Chabannes-i Adémar nemcsak szülei nevét jegyzi fel, de egyéb felmenőit is megemlíti. Nála tehát fontosabb szerepet kap a családi kötelék hangsúlyozása.

Brúnó Glaber és Adémar közül Thietmar ír legtöbbet rokonságáról. Nagy hatalmú család sarja volt, így rendelkezhetett azzal az öntudattal, hogy sokat eláruljon saját személyéről és családjáról. A szerzők származása közti különbség mellett a szerzők eltérő személyisége, érdeklődése is magyarázza, hogy ki mennyit ír a családjáról. A hittérítő Brúnó számára a lelki kapcsolat fontosabb lehetett, mint saját vér szerinti rokonsága. Glaber esetében a nem túl előkelő származás mellett a szerzetesi alázat is indokolhatja, hogy keveset írt vér szerinti elődeiről. A fenti források a korabeli családi kapcsolatokról is árulkodnak. Az egyházi pályára szánt gyermekek korán elkerülnek otthonról, és egyházi intézmény növendékei lesznek.

A vérszerinti kötelék lelki megfelelője a paptársakra, szerzetestársakra való emlékezés. Thietmar krónikája ezekre is bőven szolgáltat példát. Jótettként tartja számon, hogy megemlékezik a megholtakról. Glabernél sem hiányzik teljesen a szerzetestársakra való emlékezés, ám ő csak az előjárókat említi meg: Odilo apátot és Vulpiánói Vilmost, aki tanítója volt. Vilmosról életrajzot is készített Glaber. A vele egyenrangú szerzetestársak közül azonban nem említ senkit név szerint. Querfurti Brúnó munkásságában igen fontos a lelki kötődés. Példaképéről, Adalbertről két életrajzot is készített. A Lengyelországban meggyilkolt öt remetéről írt élettörténet ugyancsak a lelki kötelék fontosságát példázza, hisz János és Benedek szerzeteseket még Itáliában, Romuald remeteközösségében ismerte meg. Brúnó az ő személyükben olyan szerzetesekről ír, akik vele egyenrangúak.

Végezetül említsük meg, hogy a korszakban általában fontosnak mondható az emlékezés (memoria) szerepe.⁶⁰ A cluny-i szerzetesek életében nagy szerepet játszott a halottakra való emlékezés. Odilo apát tette meg a halottakra való emlékezés napjává november 2-át. Odilo életrajzírója, Jotsaldusa a következőképpen írja le ennek a történetét. Egy aquitániai zarándok a történet hőse, aki egy szigeten remetével találkozik. A remete közli vele, hogy azon a szigeten lángok törnek elő, a lángokban

⁵⁹ *Rodulfi Glabri, Historiarvm Libri Quinqve. Rodulfus Glaber, The five books of the histories.* Ed. J. France,–N. Bulst, Oxford, 1989. aber, *The five books of the histories.* Ed. J. France–N. Bulst, Oxford, 1989. (a továbbiakban: Glaber 1989) V. 3.

⁶⁰ Megemléltendők a necrologiumok, halottas könyvek, melyekbe följegyezték azok nevét, akikért a közösség rendszeresen imádkozott. Pl. reichenauai halottaskönyv, regensburgi St. Emmeramm monostor martyrologium-necrologiuma. Koszta László: Remeték a 11. századi Magyarországon. *Actas* 23. (2008) 1. sz. 42–55.; Györffy György: *István király és műve.* Budapest, 2000³. 299.

pedig emberek lelkei szenvednek, és démonok kínozzák őket. A Clunyek imádságai azonban kiszabadíthatják ezeket a lelkeket. A Jotsaldus történetében szereplő zarándok Clunyben elmondja a történetet Odilo apátnak. Az apát ezek után elrendeli, hogy a Mindenszentek utáni nap legyen a halottakért való imádkozás napja.⁶¹ Glaber egy Marseilles-ből való utazóról beszél el hasonló történetet, aki „Afrikában” egy remetével találkozik. A remete szavai szerint Cluny fölötté áll a római világ többi monostorának, hiszen számos lelket megmentenek ott az ördög karmai közül. Olyan gyakran mutatják be ott a szentmisét, hogy szinte minden nap megszabadítanak egy lelket a démonok hatalmából.⁶² Glaber és Jotsaldus elbeszélése részletekben ugyan különbözik, de mindkettő kifejezi, mennyire fontos volt Clunyben a halottakért való imádkozás.⁶³ A halottakra való emlékezésnek tehát a korszak szellemiségében is komoly szerepe volt.

A történetíró fölidézi az elmúlt dolgokat, régen élt emberek tetteit. A múltóság fölötti töprengés felébresztheti a vágyat az örök dolgok iránt, és készítenek az önmagunkkal való szembenézésre. Thietmar, Merseburg püspöke jótettként tekint a halottakért való imádságra. Krónikája nagyrészt a közelmúlt eseményeit és személyeit idézi fel, dédszülei koránál nemigen száll távolabbra az időben. A régiekre való emlékezés, saját önvallomása és az olvasó megszólítása kapcsolatot hoz létre a múlt, saját kora és a jövő, élők és holtak között. Emlékei érdekes adalékát alkotják a korabeli gondolkodás, az önéletrajz és a gyónás történetének. Elmondható, hogy Merseburgi Thietmar krónikásként nemcsak a politikai eseményekre figyelt oda. Ezt a krónikát egy olyan püspök írta, aki fontosnak tartotta az emlékezést és a bűnbánatot.

⁶¹ Jotsald, von Saint-Claude: *Vita des Abtes Odilo von Cluny*, Hrg. von Johannes Staub. Hannover, 1999. MGH Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi LXVIII. 218–220. II. 15.

⁶² Glaber 1989. V.13.

⁶³ A két történet példázza, hogy a 10–11. században milyen formában élt a tisztítóhelyben való hit. Más források olyan hitről tanúskodnak, mely szerint a megholtak lelke hal vagy madár formájában él tovább. Ezekben a történetekben is hangot kap, hogy mise mondásával meg lehet szabadítani ezeket a szenvedő lelkeket. Glabernél nincs arról szó, milyen módon szenvednek a lelkek. Jotsaldusnál tisztítóházban való hittel találkozunk. A feltörő tűz gondolata lehet az, ami miatt a szenvedés helyét a déli égtájon helyezi el a szerző. Dinzelbacher, Peter: *Vision und Visionsliteratur*, Stuttgart, 1981. 101–105.

Miklós Halmágyi

Repentance and Remembrance in
the Chronicle of Thietmar of Merseburg

The remembrance on the dead had a great role in the age of the turn of the first Millennium. In the work of Thietmar – bishop of Merseburg – the spirituality of the memory was reflected, too. Thietmar wrote his chronicle about the history of his bishopric, the history of the Saxon Kings, and he described his family and his own life as well: e. g. he noted the date of his birth. He depicted his appearance and presented himself in a disadvantageous way. He confessed his sins to the reader, and expressed a deep sense of guilt. In his chronicle one can read about the repentance and penitence of other people too, and on the role of Thietmar as a father-confessor. We can read about people who publicly admitted their sins. It is an interesting problem, how a bishop-chronicler thought about his relatives, acquaintances and his own life. Hopefully this essay will help to get closer to the mentality of a person, who lived at the time of the first Millennium.